

gui quin vulgui l'origen veritable, evidentment cal abandonar aqueixa explicació.

És visible que aquest nom de peix té molta més documentació en català que enlloc. D'altra banda s'observa dins la documentació catalana i castellana un franc predomini de les dades provinents del Migjorn del territori. La més antiga és la de Balaguer, però essent un peix de mar és clar que hi havia de ser portat des de Tortosa o Tarragona; les que segueixen són o bé de Mallorca o del País Valencià, o bé d'entorn de Barcelona, que ha constituït sempre la boca receptora de la major part del peix pescat, en gran escala, en el trajecte Cambrils-Ulldecona. Avui se sent a parlar de la pesca del bonítol més que enlloc a les costes mallorquines i valencianes (com ja he detallat); les fonts castellanes més antigues també són andaluses. En fi el nom apareix ben arrelat a la costa d'Algèria, *būnit* i *buliθān* «bonite, poisson» (Beaus-sier), i també en alguna altra font africana usada per Freytag; juntament amb el fet que la primera documentació castellana sigui en el *Vocabulista* de l'àrab granadí per *PALc.*, de 1505, confirma també la impressió d'un origen sud-hispànic, des de les costes balears, valencianes i andaluses.

L'única pista etimològica objectiva ens la pot donar el fet que el *bonítol* és un peix que tothom relaciona o equipara amb la tonyina. Són de la mateixa família, però la tonyina és un dels peixos marins més puixants i grossos: són proverbials les destrosses que causa en les almadraves o tonaires; reparem de pas que *tonaira* és un mossarabisme ben comprovat (THUNN-ARIA) i *almadrava* un arabisme que significa pròpiament 'indret de donar grans cops', car sense fer-ho els pescadors no podrien pas dominar-la. I és que una tonyina és un poderós animal de quasi dos metres de llarg, mentre que el bonítol, encara que hi tingui tanta afinitat, no amida més que de 30 a 70 cm. de llargària.

Fóra natural, doncs, que se li hagués dit la petita tonyina. Això dóna bastant de base a la suposició que l'acabament del mot fos **(t)onito*, **(t)onítolo*, si bé no ens explica el començament *bo-*. Si fou de procedència mossàrab no estranyaria gens que la terminació *-ITTO-*, expressiva de la idea de 'petita tonyina', hagués restat en la forma *-ito*, *-ítolo* amb *i* tònica. Les formes catalanes arcaïques *bonítal*, *bonítel*, and. *bonítalo*, tindrien un paral·lel perfecte per la seva vocal postònica en el mossarabisme *ROMESCO*, abans *roméskal* *RE-MISCVLU*. La vacil·lació consonàntica entre *t* i *θ* és l'indici més eloqüent d'un mot magrebí manllevat del romànic (mossàrab en aquest cas). D'altra banda una *t*- inicial dels romanismes arabitzats o dels mots àrabs purs, sovint es canvia en *d-* quan passa a les llengües romàniques. Així amb bona voluntat, podríem arribar, doncs, fins a **donito*, **donítalo*, *-tolo*.

Em faig càrrec que el crític trobarà que això ja era molt suposar: de tota manera, *d-* no és *b-*. I realment cal reconèixer que ni recorrent al remei d'una etimologia popular *bo* o *bonito* no hauríem trobat una so-

lució convincent.

Fins ací només hem fet un pas en ferm: que el mot és d'origen mossàrab. Però les seves afinitats es troben en un altre nom d'aquests peixos teleostis. Per als naturalistes el bonítol és el *Pelamys sarda*. I realment aquest terme, adoptat per la nomenclatura sàvia, ha restat també com a nom popular en diversos parlars romànics, com ara els de Provença: llegim en el gran poema marí de Mistral: «un vòu de pèis-voulant / --- / per esquiva li *pelamido*, / que persecuton sa dourmido, / raso a bèu bound la plano umido», *Calendau* III, 73.4, que el mateix poeta tradueix com a 'bonítols' («pour esquiver les *bonites*, / qui harcèlent son sommeil»); el mot ja es documenta en la forma *palamida* en una llista de Niça, de l'any 1445 (P. Meyer, *Docs. Ling.*, gloss. dels Alps-Marítims), a Cassís *paramido*, venec. *palamida*, calabr. *palàmita*, *-àmite*, *palàmmitu*, croat *polanda*, i en català mateix *palomida*, a Eivissa almenys (Rolland, *Faune Pop.* III, 163: FEW VIII, 161).

El punt de partida de tot això és el gr. *πηλαμύς*, *-ύδος*, f., ja usat per Sòfocles, Aristòtil i amb derivats en Estrabó,⁵ des d'on passà al ll. *pelamys*, *-ydis*, que Plini i Juvenal ens expliquen com a nom d'una tonyina jove: la realitat probable és que més que jove fos un peix més petit, i altrament igual a la tonyina, com ho és de fet el bonítol. Podem creure, doncs, que en una forma de mossàrab (més o menys arabitzada), un diminutiu **PELAMYDYLUS* va passar a **bolmítol*, amb els canvis de *p-* en *b-* i de *-d-* en *-t-*, normals en aquest lloguatge; el pas de *e* a *o* pot ser merament fonètic per influència de las labials circumdants *b-* i *-lm-* (cf., però, l'eiv. *palomida* i el croat *polanda*, la *o* dels quals potser no manca de relació amb la nostra), i en el canvi *-(l)m-* en *-n-*, aparentment degut a l'etimologia popular 'bonic', 'cast. *bonito*', potser intervingué, allora, sigui la dissimilació de labials sigui la influència de THUNNUS i el seu derivat THUNNINA.

DERIV.: *Bonitolera*, Dénia (*El Archivo* II, 153), *solta bonitolera* a Cabrera (supra). *Bonitolada*. *Bonítoló*.

¹ Escrito *boniton* figura en el *Tractatus de Piscibus* escrito en latín por un anónimo occitano de fines de la Edad Media, en el ms. 6838 de la *BiblNat.* de París (Du C.). Éste es el único fundamento del b. lat. *boniton* que citan muchos. [No m'estranyaria que això fos mal llegit per *bonituo* < *bonítol*; en tot cas el femení *bonito* en prov. modern sol resultar d'un més antic *zol*: *pibo* < oc. ant. *píbol* 'pollancre'; *Antibo*. *Antíbol* < ANTIPOLIS]. —² Tots els formes rares, que citava a través de la informació llibresca de Barbier, RLR LIII, 28. —³ L'article de l'*Am. Wb.* de Friederici (p. 95) dóna poca documentació castellana, i és posterior a *PALc.*: *bonito* en les *Décadas* de Antonio de Herrera (cap a 1601); port. *bonitas* en la traducció (1556) de Staden, que porta *boniuten* en el seu text alemany (1.ª ed. 1557). —⁴ Avui *bonito* «atún» a Bilbao, Arriaga, *Lex. Bilb.*, p. 74. —⁵ Es creu que sigui